Anne Berg & Hanna Enefalk (red.)

Det mångsidiga verktyget

Elva utbildningshistoriska uppsatser

Opuscula Historica Upsaliensia 39

Fanatiska häxor och mångsidiga hjältinnor

Medelklasskvinnors utbildning i amerikanska 1820-talsromaner

Johanna McElwee

> [L]et the ladies of a country be educated properly, and they will not only make and administer its laws, but form its manners and character.[1]

> Our fair countrywomen, who are now instructed in every branch of education, can with difficulty realize the ignorance of their female ancestors, with whom to read and write was considered learning enough to have made a modern bluestocking [...] Then, [in 1669,] female literature excited serious suspicion, and was taken under the cognizance [sic] of that memorable and never to be forgotten synod of pious, enlightened worthies who would fain have condemned all the ugly old women and all the intelligent young ones, to be hanged or drowned as witches.[2]

Ann Jones, hjältinnan i den anonymt publicerade novellen ”The Witch”, har fel utbildning. När hennes grannar upptäcker att hon talar ett främmande språk misstänker de att hon är en häxa eftersom kunskap i okända språk anses vara ett av de starkaste bevisen för häxeri och Ann tvingas fly för sitt liv. Det främmande språket, visar det sig, är latin. Berättaren skriver ursäktande att ”[i]n the present day a lady may have the gift of half a dozen tongues, and more accurate knowledge of all than her own, without exciting wonder; but it must be remembered that Ann flourished nearly two centuries ago”.[3] Även om Ann har rätt utbildning sett från berättarens 1800-talsperspektiv,

[1] Benjamin Rush, ”Thoughts upon Female Education”, i Frederick Rudolph (red.), *Essays on Education in the Early Republic* (Cambridge, MA 1965), s. 27–40.
[2] ”The Witch”, i N.P. Willis (red.), *The Legendary. Consisting of Original Pieces, Vol. 1* (Boston 1828), s. 191.
[3] Willis 1828, s. 191 f.

har hon fel kunskaper i det samhälle hon befinner sig i och därför blir hon misstänkt för att vara häxa.

Häxan är en återkommande figur i amerikansk litteratur från 1820–30-talen, inte minst eftersom den historiska berättelsen var en populär genre och häxprocesserna i slutet av 1600-talet flitigt skildrades i dessa texter.[4] Ett typiskt drag hos denna gestalt är att hon uppför sig på ett sätt som inte är accepterat av omgivningen och att hon därför ofta uppfattas som ett hot. Till skillnad från den oskyldigt anklagade Ann Jones, beskrivs den typiska häxan ofta som en negativ, udda och farlig gestalt som befinner sig i samhällets utkant. Häxan saknar de feminina egenskaper som ”rätt” utbildning förväntas frambringa, där moderskap och social talang står i centrum.[5] Istället är hon maskulin – både till sätt och utseende – ohyfsad och kommer ofta från de lägre samhällsklasserna. De negativa häxkonstruktionerna utgör med andra ord nidbilder av underklassen, och består av sådana kvinnor som medelklasskvinnan, dessa romaners hjältinna, inte ska efterlikna. Trots att häxan beskrivs som farlig finns det dock inga bevis för att hon faktiskt har magiska krafter. Tvärtom tar berättaren ofta avstånd från bilden av henne som en ”riktig” häxa genom att påpeka att nuförtiden är man inte längre vidskeplig.

---

[4] Häxan var så vanlig att berättaren i Garrit Furmans roman *Redfield* (New York 1825) ironiskt ber om ursäkt för att han inte har lyckats ”to procure a single witch wherewith to embellish our story”, s. 154. Se även t.ex. Michael Davitt Bell, *Hawthorne and the Historical Romance of New England* (Princeton, NJ 1971) och Lawrence Buell, *New England Literary Culture* (Cambridge 1986), för en diskussion om häxan i amerikansk 1800-talslitteratur. Philip Gould undersöker hur häxprocesserna i Salem skildrades på 1820-talet ur ett klassperspektiv i *Covenant and Republic. Historical Romance and the Politics of Puritanism* (New York 1996), se särskilt kapitel 5. För en översikt av häxans roll och uppkomst i 1600-talets New England, se John Demos, *Entertaining Satan. Witchcraft and the Culture of Early New England* (New York 2004) och Carol F. Karlsen, *The Devil in the Shape of a Woman. Witchcraft in Colonial New England* (New York 1987).

[5] I 1800-talets USA omfattade utbildning mer än vad vi idag avser med termen. Laurence A. Cremin skriver i *American Education. The National Experience 1783–1876* (New York 1980), att "'education' [...] means the full panoply of institutions that had a part in shaping human character – families and churches, schools and colleges, newspapers, voluntary associations, and, most important perhaps in an era of constitution making, the laws", s. 2.

Syftet med denna artikel är att undersöka hur häxan skildras i ett urval romaner från 1820-talet.[6] I dessa texter fungerar häxan å ena sidan som ett varnande exempel på konsekvenserna av om kvinnor inte ges rätt utbildning, samtidigt som hon också symboliserar den framväxande medelklassens rädsla för ett utsuddande av klassgränserna. Diskussionen kommer att utgå från Catharine Maria Sedgwicks roman *Redwood*, den anonymt utgivna *The Witch of New England*, Lydia Maria Childs *The Rebels; or Boston before the Revolution*, samt Eliza Lanesford Cushings *Yorktown,*[7] som alla kan räknas till den sentimentala genren.[8] Efter en inledande översikt av synen på kvinnors utbildning under det tidiga 1800-talet och den roll denna utbildning ansågs ha i utvecklingen av den nya nationen, kommer artikeln att behandla häxfiguren i förhållande till 1820-talets syn på kvinnors utbildning.

Kvinnors utbildning och nationens fortlevnad

Under årtiondena efter den amerikanska revolutionen var frågan om hur befolkningen i den nyetablerade demokratin skulle utbildas för att bli goda samhällsmedborgare flitigt debatterad.[9] Det var huvudsakligen utbildningen

---

[6] Diskussionen kommer att koncentreras på 1820-talet eftersom den sedan revolutionen pågående debatten kring betydelsen av bildning och utbildning i den nya nationen nådde en höjdpunkt då. En viktig anledning till detta var det politiska generationsskifte som pågick, där en äldre politikergeneration, som var trogna de bildade grundlagsfädernas ideal, efterträddes av en ny generation som betraktade akademisk bildning med stor misstänksamhet. Se t.ex. John William Ward, *Andrew Jackson – Symbol for an Age* (New York 1962), som belyser detta.

[7] Catharine Maria Sedgwick, *Redwood. A Tale (*New York 1824), *Electronic Text Center* (1997), i The Electronic Text Archive of Early American Fiction, University of Virginia. 28 feb., 2005, <http://etext.lib.virginia.edu/eaf/>. Eliza Buckminster Lee, *The Witch of New England. A Romance* (Philadelphia 1824); Lydia Maria Child, *The Rebels; or Boston before the Revolution* (Boston 1825), i *Electronic Text Center* (1997), The Electronic Text Archive of Early American Fiction, University of Virginia. 17/11, 2003 <http://etext.lib.virginia.edu/eaf/>. Eliza Lanesford Cushing, *Yorktown. An Historical Romance* (Boston 1826).

[8] Den sentimentala romanen var populär under decennierna före det amerikanska inbördeskriget. Som namnet antyder står känslor och relationer i centrum i denna genre. Romanen utspelar sig ofta kring ett romantiskt par och det romantiska temat driver handlingen framåt. Typiskt för denna genre är också dess sedelärande karaktär.

[9] Två av de mest kända debattörerna var Benjamin Rush och Noah Webster. De verkade främst i slutet av 1700-talet, men deras texter är relevanta även trettio år

av vita män, de som nu fick rösträtt, som diskuterades, men även kvinnors utbildning ansågs viktig. Trots att kvinnor saknade rösträtt hade de en viktig politisk roll som uppfostrare av unga medborgare i republiken, som moraliska förebilder för den manliga delen av befolkningen, samt som representanter för och beskyddare av civilisationen. Enligt Linda K. Kerber, som har myntat begreppet ”Republican Motherhood”, ansåg de revolutionära ledarna att republiken vilade på dess medborgares moral (“virtue”)[10] och följaktligen var det viktigt att utbilda befolkningen i republikanska värderingar samt verka för att även framtida generationer skulle dela dessa.[11] Nationens kvinnor spelade en nyckelroll i strävan att upprätthålla denna moral eftersom de förväntades föra de republikanska värderingarna vidare till sina barn. Därför var det viktigt, inte bara att de utbildades, utan också att de fick rätt utbildning. I sin kända skrift *A Plan for Improving Female Education*[12] lyfter Emma Willard fram två huvudskäl till att kvinnor bör utbildas. Som första skäl anger hon att om nationen ska överleva och utvecklas behöver kvinnor bli bättre rustade att uppfostra sina barn. Det andra skälet är att kvinnor bör utbildas för att förhindra att de, genom det moraliska förfall de ofelbart genomgår om de förblir outbildade, kommer att förstöra den moral som nationen bygger på. Precis som många av samtidens samhällsdebattörer, drar Willard en parallell till Europa och hon varnar för att när nationen blir rikare kan inte kvinnor som saknar rätt utbildning motstå lyxens frestelser:

---

senare. Se Frederick Rudolph (red.), *Essays on Education in the Early Republic* (Cambridge, MA 1965), för ett urval av deras essäer om utbildning.

[10] Linda K. Kerber, *Women of the Republic. Intellect and Ideology in Revolutionary America* (New York 1986), s. 199. I *Covenant and Republic* (New York 1996) undersöker Philip Gould hur ”virtue” under 1800-talet förändras från att ha varit en manlig egenskap till att bli en kvinnlig sådan. ”Virtue” är ett nationalistiskt ideal och innefattar både god moral och patriotism hos medborgarna.

[11] Republikanska värderingar sågs som motsatta aristokratiska värderingar och medan de republikanska värderingarna ansågs vara typiskt amerikanska, lyftes de aristokratiska fram som typiskt brittiska. Till skillnad från de odemokratiska, hierarkiska, slösaktiga och lata aristokraterna skulle republikanerna vara jämlika, sparsamma och hårt arbetande. I den sentimentala romanen är det vanligt att dessa värderingar kontrasteras.

[12] Emma Willard, *A Plan for Improving Female Education*, i Ezra Brainerd (red.), *A Plan for Improving Female Education and Mrs. Emma Willard's Life and Work in Middlebury* (Marietta, GA 1987 [org. 1819]). Verket förkortas i fortsättningen Willard (1819).

> Females have [...] not merely [...] been left without the preservative of a good education, but their corruption has been accelerated by a bad one. The character of women of rank and wealth has been, and in the old governments of Europe now is, all that this statement could lead us to expect. Not content with doing nothing to promote their country's welfare, like pampered children, they revel in its prosperity, and scatter it to the winds with wanton profusion.[13]

Kvinnors moraliska karaktär ansågs således påverka nationens karaktär, vilket betydde att deras utbildning var nödvändig för nationens överlevnad.[14]

Precis som citatet från Willards text visar handlade diskussionen inte bara om att kvinnor skulle utbildas utan också om innehållet i deras utbildning. Willard, som ser rikedom som det främsta hotet mot kvinnors moral, vill att den för över- och medelklassflickor vanligt förekommande skolningen i dans, teckning och musik ska kompletteras med studier i t.ex. religion och naturfilosofi.[15] Kritiken mot så kallade "ornamental skills" (det vill säga dans, musik etc.) var stark[16] och man ansåg att unga flickor istället skulle ägna sig åt bokstudier, såsom språk, inklusive modersmålet, filosofi och, kanske främst, historia, som ansågs främja god moral och nationalkänsla.[17] Historia lyftes ofta fram som ett idealiskt ämne för flickor att studera, inte minst eftersom det sågs som ett passande alternativ till romanläsning, vilket kunde ha en skadlig inverkan på unga flickors lättpåverkade sinnen.[18]

Valet av lektyr ansågs även allmänt vara av största vikt för både män och kvinnor då det direkt påverkade deras moraliska karaktär. I sin bok med råd för villrådiga mödrar, *The Mother's Book,* skriver Lydia Maria Child att

---

[13] Willard (1819), s. 132 f.

[14] Trettio år tidigare, 1787, skrev Benjamin Rush i samma anda att "I am not enthusiastic upon the subject of education. In the ordinary course of human affairs we shall too soon probably follow the footsteps of the nations of Europe in manners and vices. The first marks we shall perceive of our declension will appear among our women. Their idleness, ignorance, and profligacy will be the harbingers of our ruin". Citerat ur Rush (1965), s. 37.

[15] Willard (1819), s. 20 f.

[16] Kerber (1986), s. 203.

[17] Gould (1997), s. 10.

[18] Se t.ex. Benjamin Rush, "Thoughts upon Female Education". I essän "On the Education of Youth in America" från 1790 diskuterar Noah Webster vilka ämnen som bör ingå i en ung flickas utbildning, även om tyngdpunkten i denna text ligger på unga mäns utbildning. Båda texterna finns i Frederick Rudolphs (red.), *Essays on Education in the Early Republic* (Cambridge, MA 1965).

> [w]ith regard to the kind of books that are read, great precaution should be used. No doubt the destiny of the individual has very often been divided by volumes accidently picked up and eagerly devoured at a period of life when every new impression is powerful and abiding.[19]

Faran med romanläsning är också, ironiskt nog, ett populärt tema i samtidens romaner. I Catharine Maria Sedgwicks *Redwood* får läsaren snabbt insikt om den unga Caroline Redwoods dåliga karaktär när hon beklagar sig över bristen på romaner i huset där hon tillfälligt är gäst. De enda tillgängliga romanerna är de av Maria Edgeworth, vilka Caroline anser vara för moraliserande. Senare i *Redwood* rymmer Caroline med en officerare och bekräftar därmed de skadliga effekterna av sin uppfostran.[20]

Den sentimentala romanen och jakten på förfining

En av de stora farorna med romaner ansågs vara att de uppmuntrade beundran för lyx och flärd, intressen som inte passade i en republik utan snarare hörde hemma i aristokratiska kretsar. Caroline Redwood, med sitt intresse för officerare och titlar, speglar detta. Den sentimentala romanen, som främst vände sig till en medelklasspublik, illustrerar den rådande fascinationen för lyx, men också rädslan för det moraliska förfall som det förknippades med. I *The Refinement of America*[21] hävdar Richard Bushman att den sentimentala romanen blottlägger den krock mellan republikanska och aristokratiska värderingar som karaktäriserade tidens amerikanska medelklassideologi.[22] Även om man var lojal med republikanska värderingar såsom jämlikhet, flit och sparsamhet, fanns det en strävan efter vad man kallade ”refinement” eller ”gentility”, förfining, vilket innebar en längtan efter lyxartiklar och pampiga hus, föremål som förknippades med aristokrati.[23] Denna längtan efter förfining tar sig uttryck i den sentimentala romanen genom att

---

[19] Lydia Maria Child, *The Mother's Book* (Bedford, MA 1992 [1831]), s. 144.
[20] Ett annat känt exempel på romaners skadliga inverkan är Tabitha Tenneys roman från 1801, *Female Quixotism* (New York 1992 [1801]), där den åldrande ungmön Dorcasina har fått huvudet förvridet av ivrig romanläsning.
[21] Richard L. Bushman, *The Refinement of America. Persons, Houses, Cities* (New York 1993).
[22] Bushman, från vars diskussion om medelklassideologi jag utgår, definierar medelklassen som bestående av mindre bemedlade köpmän och fackmän, välbärgade bönder, framgångsrika hantverkare, lärare, lägre tjänstemän, kontorister, affärsidkare, industriella entreprenörer och lägre chefer. Bushman (1993), s. xiii.
[23] Bushman (1993), s. xvii.

protagonisterna ofta antyds ha en ättetavla, vilket märks i deras uppförande, i form av till exempel förmåga att föra en bildad konversation, och i utseendet, där en nätt och, inte minst, proportionerlig figur och rena drag är viktiga. Samtidigt som ett förfinat, det vill säga aristokratiskt, utseende är nödvändigt för en protagonist, understryks det dock i dessa texter att utbildning är vägen till förfining. Som Margaret Bayard Smith hävdar i romanen *What is Gentility?* från 1828: "[*e*]*ducation* is *gentility*".[24] Texterna uttrycker således en paradox då medfödda egenskaper anses nödvändiga för förfining, vilket är oförenligt med republikanska värderingar, samtidigt som man betonar vikten av utbildning. Denna paradox finner ingen lösning i dessa texter, men Bushman hävdar att den sentimentala romanen, som han ser som den främsta förmedlaren av förfiningsidealet under 1800-talet, strävar efter att jämka samman aristokratiska och republikanska värderingar genom att flytta förfining från de aristokratiska balerna till medelklassalongen och därigenom domesticera detta ideal.[25] I salongen förväntades medelklassen föra en bildad och elegant konversation och därmed demonstrera sin förfining.[26] Med andra ord, även om ett förfinat, det vill säga aristokratiskt, utseende var nödvändigt för en hjältinna i den sentimentala romanen, var utbildning och förfining intimt förknippade. Till exempel är böcker ett osvikligt tecken på förfining i dessa romaner och genom att nämna att hjältinnan (och även hjälten) läser, samt gärna vad hon läser bekräftas hennes förfining, höga moral och hjältinnestatus. Böcker – och även avsaknaden av dessa – ger en indikation om karaktärens natur. I Cushings *Yorktown*, till exempel, avslöjar böckerna i Maude Mansells hem att hon, trots sitt hotfulla och otrevliga sätt, inte är helt förtappad.

Skillnaden mellan medfödda egenskaper och de som utvecklades genom utbildning var således grumlig och försvårades ytterligare genom att det ansågs finnas ett samband mellan en individs utbildning och hennes utseende. En alltför flitigt studerande person riskerade inte bara att förstöra sin hälsa, utan hans eller hennes (vad gäller flitiga studier var det oftast en man det handlade om) kroppsliga proportioner kunde också förändras som för att spegla den obalans som rådde i individens liv. I *Remarks on the Influence of*

[24] Margaret Bayard Smith, *What is Gentility? A Moral Tale* (City of Washington 1828), s. 4.
[25] Bushman (1993), s. 281.
[26] Bushman (1993), s. 88.

Mental Cultivation and Mental Excitement upon Health skriver Dr. Amariah Brigham att

> [t]he important truth [...] that *the more any part of the human system is exercised, the more it is enlarged, and its powers increased* applies equally to all organs of the body; it applies to the brain as well as the muscles. The heads of great thinkers [...] are wonderfully large; and it has been ascertained that they frequently continue to increase until the subjects are fifty years of age, and long after other portions of the system have ceased to enlarge [...] I would have the parent, therefore, understand that his child may be made to excel in almost any thing; that by increasing the power of certain organs through exercise, he can be made a prodigy of early mental or muscular activity.[27]

Som en illustration av att denna förstoring av välanvända kroppsdelar skedde bokstavligen nämner Brigham Napoleon, vars huvud sägs ha varit ovanligt litet när han var ung, men sedan växt till följd av flitig användning.[28] Den anonyme författaren till *Remarks on the Disorders of Literary Men* från 1825 skriver i samma anda att:

> [a]s [...] every part of the animal system is dependent on use for its growth and development, it is easy to account, in the case of sedentary men, for the disproportionate increase of the mind to the body [...] This contrast between the head and the extremities has often been remarked among scholars, but in Rousseau and Lalande it is said to have been peculiarly striking.[29]

En proportionerlig kropp beror således inte bara på arvet utan är också resultatet av ett välbalanserat liv, där studier och praktiska aktiviteter ges lika mycket utrymme. Trots denna koppling mellan livsstil och utseende tenderar dock en karaktär med förfinat utseende (där proportionerlighet och vackra drag är centrala) att också ha en aristokratisk ättartavla. I Childs roman *The Rebels*, till exempel, är den bildade och, till en början, aristokratiska Lucretia ful. Lucretias fulhet får så småningom sin förklaring i att hon byttes ut i vaggan av sin mormor, häxan Molly Bradstreet, och därför uppfostrades till

---

[27] Amariah Brigham, *Remarks on the Mental Cultivation and Mental Excitement upon Health* (Philadelphia 1845 [1832]), s. 89 f. [Kursiv stil i original, min anm.]
[28] Brigham (1845 [1832], s. 90.
[29] *Remarks on the Disorders of Literary Men, or An Inquiry into the Means of Preventing the Evils Usually Incident to Sedentary and Studious Habits* (Benton Harbor 1974 [1825]), s. 18 f.

en engelsk adelsdam trots sin enkla bakgrund. Fast hon är bildad avslöjas således hennes låga ursprung i hennes utseende. Även om betoningen av utbildning öppnar för ett samhälle där klassavancemang, med förfining som dess främsta symbol, är tillgängligt för alla, gömmer den också en strävan efter att avgränsa sig från de grupper som befinner sig längre ner på samhällsstegen.

Häxan i den sentimentala romanen

Till skillnad från medelklasshjältinnans nätta proportioner och förmåga att föra sig i bildade och förnäma sällskap är häxan oftast arg, otrevlig och har en grov maskulin kropp. Precis som Ann Jones i ”The Witch,” som har ”a remarkable faculty of learning”,[30] beskrivs häxan ofta som intelligent, men hon är sällan bildad. Istället för att briljera med sin intelligens i eleganta salonger, befinner hon sig i samhällets utkant. Detta utanförskap tar sig uttryck både faktiskt i bemärkelsen att hon befinner sig utomhus, till skillnad från den domesticerade medelklasshjältinnan som finns inom hemmets och familjens värn[31] och klassmässigt då hon oftast står lågt på samhällsstegen. I den anonymt publicerade romanen *The Witch of New England* beskrivs en häxa som “a person that having the free use of reason doth knowingly and willingly seek and obtain of the Devil or any other god beside the true Jehovah, an ability to do or know strange things, which he cannot by his own human abilities arrive at”.[32] Häxan, som enligt denna definition inte behöver vara en kvinna, har således tillskansat sig kunskap som inte accepteras av omgivningen.[33] Genom denna extraordinära kunskap blir häxan ett hot mot sin omgivning.

---

[30] ”The Witch” (1828), s. 191.
[31] Som Bushman påpekar tilldrog sig den förfinade tillvaron i salonger och förmak. Bushman (1993), s. 281.
[32] Buckminster Lee (1824), s. 13.
[33] Majoriteten av häxorna i denna romantyp är dock kvinnor. Ett undantag är George Burroughs i John Neals roman *Rachel Dyer* (New York 1996) från 1828. Burroughs döms till döden för häxeri på liknande grunder som de som anges i definitionen ovan. Burroughs ses som en vis man, vilket skrämmer omgivningen som frågar sig ”[w]here had he gathered so much wisdom? Where had he been to acquire that – whatever it was – with which he was able to overawe and subdue everything and everybody?” Neal (1996 [1828]), s. 222.

Precis som i sagorna känns häxan igen på sitt utseende och i likhet med den klassiska sagohäxan är hon oftast gammal, ful och ovårdad. Häxan Annie Brown i *The Witch of New England* har till exempel

> long, matted grey hair, bound in a hideous disorder round her head [...] Her dress was of the coarsest materials, covered with dirt, and its numerous rents showed its mistress to be no very cunning housewife or watchful sempstress.[34]

Till skillnad från den prydliga hjältinnan har Annie således inte lärt sig, eller bryr sig inte om, de grundläggande färdigheter som en kvinna förväntades behärska: att vårda sitt yttre och sköta ett hushåll. Häxan Molly Bradstreet i Lydia Maria Childs roman *The Rebels* har även hon grått hår, ”that hung in masses about her haggard countenance”.[35] Senare i romanen avslöjas ytterligare detaljer om Mollys utseende:

> [a] wrinkled, smoke-coloured arm was thrust forth from the cloak, and her hand rested on a cane covered with snake-skin. A rusty black bonnet had fallen back on her shoulders, and gave full view of her countenance, gleaming with an expression perfectly satanic.[36]

Ytterligare ett exempel är Debby Lenox i Sedgwicks *Redwood* som inte är en häxa men sägs likna en sådan. Debby, avslöjar berättaren,

> would not voluntarily encumber herself with any toilette duties that could in decency be dispensed with, [and] she had never put any covering on her hair, which time had now considerably grisled, but she wore it confined in one long braid, and so closely bound with a black ribbon, that it did not require, in her judgment, more than a weekly adjustment.[37]

Den typiska häxan, eller häxlika kvinnan, är med andra ord en äldre kvinna som saknar intresse för sitt utseende. Bushman skriver att medvetenhet om hur man såg ut i andras ögon var ett viktigt inslag i förfiningsidealet och man instruerades i till exempel etikettsböcker i hur man skulle röra sig, klä sig och konversera, allt i syfte att bli mer tilldragande i betraktarens ögon.[38]

---

[34] Buckminster Lee (1824), s. 37.
[35] Child (1825), s. 73.
[36] Child (1825), s. 166.
[37] Sedgwick (1822), vol. 1, s. 30.
[38] Bushman (1993), s. xiv.

Sett ur detta perspektiv blir häxans ointresse för sitt utseende en utmaning av detta medelklassideal och därmed även av den rådande normen i dessa romaner.

Häxans okonventionella utseende begränsar sig inte till hennes kläder och okammade hår, utan omfattar även hennes fysik. Molly Bradstreet i *The Rebels* är "a tall, athletic female [...] Her masculine figure, of such uncommon height and rigid outline",[39] och Annie Brown i *The Witch of New England* är "tall, raw-boned and much bent in the body; her limbs large and muscular giving promise of great strength"[40] och hon har en "masculine and daring spirit".[41] Debby i *Redwood* beskrivs som storvuxen av berättaren som säger att:

> [h]er height was rather above the grenadier standard, as she exceeded by one inch six feet; her stature and her weather-beaten skin would have led one to suspect that her feminine dress was a vain attempt at disguise, had not her voice, which possessed the shrillness which is the peculiar attribute of a woman's, testified to Miss Debby's right to make pretensions which at the first glance seemed monstrous.[42]

Debby sägs också likna en "Yankee militia major"[43] och även om hon inte personligen deltagit i striderna mot britterna under revolutionen kan hon berätta om det "with all the animation of personal experience".[44] Det är således inte bara utseendemässigt som Debby överskrider gränsen mellan könen utan även kunskapsmässigt. Denna förmåga att korsa gränsen mellan olika könsroller delar hon med Maude Mansell i Cushings roman *Yorktown*, som klär ut sig till soldat och deltar i kriget mot engelsmännen. Maude har en "witch-like figure"[45] och beskrivs som smal, lång och stark nog att brotta ner en soldat. Hennes efternamn bekräftar hennes maskulina drag.

Häxans könsöverskridande beskrivs i dessa romaner både av de andra karaktärerna och av berättaren som negativt och hotfullt eller, vad gäller Debby i *Redwood*, löjeväckande, vilket förstärker hennes utanförskap.

---

[39] Child (1825), s. 73.
[40] Buckminster Lee (1824), s. 37.
[41] Buckminster Lee (1824), s. 93.
[42] Sedgwick (1822), vol. 1, s. 30.
[43] Sedgwick (1822), vol. 3, s. 68.
[44] Sedgwick (1822), vol. 3, s. 80.
[45] Cushing (1826), s. 83.

Kvinnlig maskulinitet kan dock vara positivt. I Sarah Ann Evans roman *Resignation* blir den unga hjältinnan Elizabeth föremål för två mäns kärlek och tillbedjan eftersom hon ”seemed to combine the calm dignity, the lofty firmness of the masculine mind, with all the gentle loveliness of woman”.[46] Med sitt maskulina intellekt är Elizabeth en värdig samtalspartner för sin blivande make utan att ha förlorat sin femininitet. Elizabeth har skolats inte bara i bokkunskap, utan också i att sköta ett hushåll.[47] Hon illustrerar således Brighams tes om vikten av att kombinera praktiska och teoretiska inslag i utbildningen.

Medan Elizabeths maskulinitet begränsas till hennes intellekt, sitter häxans manlighet i hennes kropp och uppförande. Häxan beskrivs dock ofta som intelligent, även om hennes talanger inte passar i medelklassocieteten. Istället för att briljera i salongen använder hon sina färdigheter på andra, sällan socialt accepterade, sätt. Debbys ”quick grey eye, shaded by huge bushy eye-brows, indicated sagacity and thought”.[48] Men medan hon imponerar på pojkar med sina krigshistorier gör hon sig till åtlöje när hon försöker tolka konst eller klä upp sig, färdigheter en medelklasskvinna förväntas behärska. Till skillnad från den harmlösa och clownaktiga Debby, utgör Molly i *The Rebels* med sin intelligens ett hot mot samhällsordningen. Hon beskrivs som ”a woman of uncommon strength of mind; by means of which she obtained an almost unbounded influence over the vulgar and the superstitious”.[49] Bland annat spelar Molly en viktig roll som uppviglare under revolutionens “Boston Massacre”, en händelse som beskrivs i negativa termer som ett uttryck för mobbkultur i romanen. Även Annie Brown i *The Witch of New England* lyckas vinna makt över den vidskepliga by i vilken hon härjar.

Med undantag för Debby, vars krigshistorier uppväcker patriotism och stridslystenhet hos de unga åhörarna, använder häxorna inte heller sin intelligens för att uppfostra unga republikaner, i enlighet med doktrinen om den republikanska modern. Tvärtom är häxorna ofta dåliga mödrar, speciellt som deras handlingar inte är till gagn för samhället, såsom var den republikanska moderns uppgift, utan skapar oro och förvirring. Annie Brown har ”suckled

---

[46] Sarah Ann Evans, *Resignation. An American Novel. By a Lady* (Boston 1825), s. 295.
[47] Evans (1825), s. 248.
[48] Sedgwick (1822) vol. 1, s. 30.
[49] Child (1825), s. 297.

many a babe",[50] men alla hennes barn är döda och hon till och med kidnappar och mördar ett barn i byn. Maude i *Yorktown* är visserligen driven av ambition för sin son, men hon försöker tvinga fram ett äktenskap mellan sin son och en ovillig flicka, vilket är ett grovt brott, inte minst i dessa romantiskt orienterade berättelser. Molly Bradstreet byter ut sitt barnbarn i vaggan för att ge henne en bättre uppväxt, men trots att hon handlar av omsorg fördöms hennes agerande av berättaren och skapar sorg och social oreda. Även om flera av häxorna drivs av ambition för sina barn utgör deras handlingar ett hot mot samhällsordningen. Visserligen är inga av de samhällen som skildras i dessa berättelser idealiska, tvärtom beskrivs de ofta i negativa termer och häxans destruktivitet ses ofta som ett resultat av de fördomar hon utsätts för, men häxan är ingen hjältefigur och hennes handlingar leder inte till en positiv utveckling. Istället är häxan en negativ karaktär som inte passar in i den politiska roll som vikts för kvinnan i den nya nationen, rollen som dess förvaltare och försvarare.

Den hotfulla häxan och den förfinade medelklasshjältinnan

Brighams tes att utbildning tar sig fysiska uttryck bekräftas inte bara av hjältinnan Elizabeths manliga intellekt och feminina figur, som speglar hennes väl sammansatta skolning, utan också av häxans maskulina kropp. Trots att de aktuella häxornas utbildning inte alltid beskrivs kan deras exceptionella fysik tolkas som ett tecken för att de har fått "fel" utbildning eller ingen utbildning alls. För att upprepa Margaret Bayard Smiths ord, "[*e*]*ducation* is *gentility*"[51] och häxans grova kropp visar att hon är allt annat än förfinad. De storvuxna, grova och maskulina dragen hos häxorna avslöjar att de inte utbildats i enlighet med medelklassnormen för en god kvinnlig uppfostran och att de ägnar sig åt fysiska, snarare än intellektuella aktiviteter. Precis som den imponerande huvudstorleken hos, till exempel, Napoleon är ett resultat av hans tankeverksamhet[52] är häxans storvuxenhet ett tecken på hennes fysiska rörlighet. Till skillnad från den nätta hjältinnan som läser och för bildade konversationer i salongen, är häxan inte begränsad av hemmets

[50] Buckminster Lee (1824), s. 93.
[51] Smith (1828), s. 4.
[52] Brigham (1845), s. 90.

väggar, men hon har heller ingen plats i det, i dessa böcker idealiserade, medelklasshemmet.[53]

Medan häxan illustrerar att kvinnor som utövar ”okvinnliga” aktiviteter blir maskulina, visar den lärde mannen, en annan återkommande karaktär i den sentimentala romanen, att män kan genomgå en liknande process. Till skillnad från den storvuxna och dominanta häxan är den lärde mannen ofta vek, spenslig och feminin. Medan häxan är fysiskt aktiv befinner sig den lärde mannen i salongen eller biblioteket försjunken i en bok. Liksom är fallet för häxan, har hans obalanserade livsstil satt spår i hans fysik. Den lärde Fanshawe i Nathaniel Hawthornes roman från 1828, *Fanshawe,* är ett typiskt exempel på denna karaktärstyp. Besatt av sina studier studerar Fanshawe sig själv till döds och lämnar därmed ”a world for which he was unfit”.[54] I likhet med häxan är Fanshawe marginaliserad, han saknar en plats inte bara i nationen, utan också i den materiella världen. Den lärde mannen bidrar inte mer till nationens framtid och överlevnad än vad häxan gör och i enlighet med idén att nationen vilar på medborgarnas förmåga att bidra till dess väl utgör även han ett hot mot den.

Den veke lärde mannen är maktlös, både i bemärkelsen att han saknar inflytande i samhället och att han har en svag kropp.[55] Häxan, å andra sidan, har makt, vilket hennes manligt kraftfulla kropp speglar. Både Annie Brown och Molly Bradstreet har skaffat sig inflytande över ”the superstitious”[56] och de sätter skräck i sin omgivning. Maude Mansell utövar utpressning mot sin granne och Debby sätter sig obekymrat i högsätet vid middagsbordet på det värdshus hon besöker och visar på så sätt att hon är van att bestämma och ta plats. Genom sin makt utgör häxan ett hot mot några av samhällets viktigaste bärande strukturer: klass och kön. Som häxan och den lärde mannen visar är kön, och därmed den maktstruktur där kön ingår, beroende av en individs utbildning och livsstil. Medan en man som

---

[53] Debby utgör ett intressant undantag eftersom hon bor med sin brors familj och är uppskattad och älskad av sina släktingar. Samtidigt är dock Debby en komisk figur och hennes maskulinitet kan därför inte ses som ett alternativ till den normativa femininitet som är idealet i romanen.

[54] Nathaniel Hawthorne, *Fanshawe* (Boston 1913), s. 217.

[55] I *American Manhood* (New York 1993) hävdar Anthony Rotundo att medan en mans identitet under 1700-talet grundades på hans roll i familjen och på familjens ställning i samhället, förändrades detta under 1800-talet och mannens identitet kom alltmer att baseras på hans arbete utanför hemmet, s. 166–178. Eftersom studier främst utövades i hemmet, kan det vara en förklaring till feminiseringen av den lärde mannen.

[56] *The Rebels* (1825), s. 297.

ägnar sig alltför mycket åt stillasittande studier blir feminin och maktlös blir en kvinna som antingen nekas eller avstår från ett typiskt kvinnligt liv i hemmet (där bildande aktiviteter är ett viktigt inslag) maskulin och mäktig, även om denna makt är negativ. Den lärde mannen har blivit för förfinad – med sin spensliga figur och delikata hälsa är han en karikatyr av de egenskaper som begreppet förknippades med – medan häxans fysik avslöjar hennes brist på förfining och därmed också att hon inte tillhör medelklassen.

Som betoningen av förfining indikerar, överlappas frågor rörande kön och klass i karakteriseringen av den förfinade och feminine lärde mannen, såväl som den storväxta maskulina häxan. Amy Shrager Lang menar i sin artikel ”Class and the Strategies of Sympathy” att denna typ av överlappning är vanlig i skönlitteratur skriven under decennierna före inbördeskriget, speciellt i romaner där hemmet står i centrum. Enligt Lang ersätts i dessa romaner ofta frågan om klass med kön och istället för att diskutera klassantagonism, ett problematiskt ämne i den unga nationen, diskuteras skillnaden mellan könen.[57] Sett ur detta perspektiv kan skildringen av häxan ses som en oro för följderna av demokratiseringen av samhället där alla, åtminstone i teorin, hade möjlighet att avancera på klasstegen. Häxans grova utseende och brist på uppfostran avslöjar hennes låga ursprung och hennes könsöverskridande kan tolkas som en negativ spegling av uppluckringen av samhällsgränserna. Med sin makt och hotfullhet symboliserar häxan det ökade inflytandet från en tidigare maktlös grupp i samhället. Som Philip Gould påpekar i sin artikel ”New England Witch-Hunting” fanns det en koppling mellan 1820-30-talens häxskildringar och den populism som alltmer kom att prägla politiken, där man från konservativt håll var rädd för att populistiska politiker skulle manipulera folket, massan.[58]

Även om häxan kan ses som en symbol för uppluckringen av klassgränserna, bekräftar dock hennes grova utseende klassgränsernas existens. Fast hon kan tillskansa sig makt blir häxan aldrig annat än just häxa. Den tidigare nämnda Lucretia i Childs *The Rebels* bekräftar detta. Trots en gedigen utbildning, avslöjas hennes mormor häxans gener i hennes utseende. Lucretia illustrerar således utbildningens begränsningar vad gäller utvecklandet av förfining. Att

---

[57] Amy Schrager Lang, ”Class and the Strategies of Sympathy”, i Shirley Samuels (red.), *The Culture of Sentiment. Race, Gender, and Sentimentality in 19^{h}-Century America* (New York 1992), s. 128–42.

[58] Philip Gould, ”New England Witch-Hunting and the Politics of Reason in the Early Republic”, i *The New England Quarterly* 68.1 (1995), s. 58–82.

hjältarna och hjältinnorna i den sentimentala romanen med få undantag har aristokratisk bakgrund, även om de tillhör medelklassen, visar att äkta förfining är medfödd, Margaret Bayard Smiths ord till trots, och inte kan läras in. Häxan belyser således den centrala paradoxen inom medelklassideologin där utbildning å ena sidan formar individen till fullo, medan den å andra sidan endast anses ha en begränsad roll i utvecklandet av förfining. Det faktum att protagonisterna i dessa texter ofta har en ättartavla visar dessutom att denna koppling mellan aristokrati och förfining inte sågs som negativ utan tvärtom uppmuntrades, det republikanska idealet till trots.

Samtidigt var dock Smiths tes "[*e*]*ducation* is *gentility*" en hörnsten inte bara i medelklassens ideologi, utan också i republikens. Genom utbildning skulle folket svetsas samman till en nation och civilisationen bevaras, trots dystra profetior både från inhemskt och europeiskt håll om vildmarkens förvildande inverkan på den nya nationen. Om häxans utseende å ena sidan bekräftar hennes låga ursprung, visar det också att hon inte har fått den utbildning som krävs för att hålla samman nationen. Gould menar att det under 1800-talets första hälft fanns en rädsla för fanatism och att detta ord därför är ett nyckelbegrepp i 1820–30-talens skildringar av häxprocesserna i 1600-talets Salem.[59] Ordet fanatism beskriver inte bara häxan utan även den lärde mannen. Fanatism, och dess lindrigare variant, enkelspårighet, är också det Brigham främst varnar för i sin skrift. Enligt Brigham är sinnessjukdom mycket vanligare i USA än i Europa. Det beror på att landet är en demokrati där varje invånare är sin egen lyckas smed.[60] Som en följd av detta ägnar sig individen alltför mycket åt aktiviteter som skapar "mental excitement",[61] såsom studier, och försakar fysiska aktiviteter. Detta leder till en obalans, vilket i sin tur orsakar sinnesjukdom. Som tidigare nämnts tar sig denna obalans fysiska uttryck och avslöjas i individens utseende, vilket den lärde mannen speglar. Även häxans utseende vittnar om obalans och fanatism. Häxan är ofta besatt av en enda ambition, vilken kan vara hämnd, som i Annie Browns fall, men också, intressant nog med tanke på häxans tvivelaktiga modersegenskaper, ärelystnad för sina barn, som är fallet med Molly Bradstreet och Maude Mansell.[62]

---

[59] Gould (1995), s. 59.
[60] Brigham (1845), s. 129 f.
[61] Brigham (1845), s. 139.
[62] I *A Season of Youth* (London 1978) hävdar Michael Kammen att rädslan för fanatism under 1820-talet även påverkade synen på den amerikanska revolutionen och att

Receptet för att motverka denna fanatism, enligt samhällsdebattörer som Brigham och enligt de litterära texter som diskuteras här, är en allsidig utbildning. Brigham varnar att föräldrar i sin iver att säkra sina barns framtid lägger för mycket tonvikt på sina barns bokliga studier, vilket leder till mental obalans, inte minst hos flickor.[63] I *The Mother's Book* varnar Lydia Maria Child landets mödrar för att

> [t]hose who give their attention exclusively to one thing, become great in that one thing; and will in all probability be careless and unobserving about everything else. This sort of character is not desirable; for if it makes a man greater in one particular branch, it much impairs his general usefulness. In a woman it is peculiarly unfortunate; for, whether she be rich or poor, the sphere allotted her by Providence requires attention to many things [...] extremes always lie on one side or the other of truth and nature.[64]

En god mor ser till att hennes barn får en allsidig och balanserad uppfostran, vilket gör dem till rättrogna medborgare, kapabla att ta hand om sig själva och bidra till nationens väl.

Som en motvikt till den ensidiga maskulina häxan finns i den sentimentala romanen den unga medelklasshjältinnan, som har fått åtnjuta en väl sammansatt utbildning med både intellektuella och praktiska inslag. I *Redwood* blir den unga flickan Ellen Bruce uppfostrad av två kvinnor, den aristokratiska Mrs. Harrison som "communicated her taste and skill in drawing, her knowledge of French and Italian, and all those arts of female handicraft that were the fashion of the day", och Mrs. Allen som tillhandahåller "lessons in practical life [...] those household arts that it might be the duty of her station to perform, and which it is the duty of every station to understand".[65] Berättaren förklarar att "[i]n this arrangement there was a system of checks and balances, that produced that singular and felicitous union of diversity of qualities which constituted the rare perfection of Ellen's character".[66] Ett annat exempel är den tidigare nämnda Elizabeth in

---

man gärna betonade revolutionärernas måttfullhet och motvillighet att göra uppror mot moderlandet, s. 46 f.

[63] Brigham (1845), s. 134 ff.

[64] Child (1831), s. 19 f.

[65] Sedgwick (1822) vol. 1, s. 230 f.

[66] Ibid., s. 230. Det är vanligt i den sentimentala romanen att hjältarna och hjältinnorna har flera olika lärare/uppfostrare som lär dem olika saker och därmed bidrar

Evans *Resignation* vars ”masculine mind”[67] kombinerats med feminina omhändertagande kvalitéer som en följd av hennes allsidiga utbildning. Med dessa egenskaper, där de praktiska inslagen motverkar aristokratisk lättja och flärd, samtidigt som bokstudierna bidrar till förfining och civilisation, blir den unga hjältinnan den ideala republikanska modern, kapabel att fostra sina barn till goda amerikaner och att föra bildade samtal med sin man och umgängeskrets. Häxan i den sentimentala romanen fungerar som en kontrast till hjältinnan och illustrerar konsekvenserna av om utbildningen av nationens kvinnor misslyckas. Medan rätt utbildning skapar social stabilitet och välgång, leder fel utbildning, eller ingen utbildning alls, till republikens undergång.

Å ena sidan illustrerar häxan samtidens tilltro till utbildning som ett medel för att civilisera och forma nationen. Genom rätt sammansatt utbildning skulle nationens kvinnor skydda och sprida nationens värderingar. Å andra sidan står häxan för det motsatta, idén att utbildning trots allt inte hade någon inverkan på nationens karaktär, utan att civilisation – och därmed även förfining – var medfödd. Detta dilemma får i dessa romaner ingen lösning. Detsamma gäller frågan om vad som vore mest önskvärt – att utbildning skulle utjämna skillnader och befrämja klassavancemang eller att arvet bestämde samhällspositionen.

---

till en bred uppfostran. Se till exempel James Kirke Pauldings *The Dutchman's Fireside* (New Haven, CT 1996 [1831]) och Catharine Maria Sedgwicks *Hope Leslie* (New Brunswick, NJ 1987 [1827]).

[67] Evans (1825), s. 295.